

Usmeni kolokati i frazemi u epu *Ženidba Smailagića Meha*

Alen Kalajdžija

Fakultet humanističkih nauka, Mostar, Bosna i Hercegovina

Rezime

U radu će se pokušati ukazati na osnovne principe nastajanja kolokacije i frazeologizacije u usmenom poetskom diskursu. Naglasak rada bit će dat na tome da kolokacija podrazumijeva jake i slabe odnose među riječima, odnosno fenomen “očekivanja” jednih riječi uz druge, dok frazeologizacija obavezno podrazumijeva promjenu značenja leksema koje ulaze u sastav frazeološkog izraza. I kolokacija i frazeologizacija, kao leksičko-semantičke pojave, u usmenom stvaralaštvu imaju određene principe generiranja, pa će se pokušati objasniti na koji način nastaju i razvijaju svoja značenja. Osim toga, u radu će se nastojati objasniti različiti tipovi kolokacije i frazeologizacije, kao specifičnoga jezičkog obrasca usmene epske književnosti.

Ključne riječi: kolokacija, frazem, semantika, epika, usmena formula, Avdo Međedović

PROUČAVANJE JEZIKA usmene književnosti još uvijek nije metodološki uspostavljeno i zaokruženo te se u skladu s tim pojavljuju različiti teorijski pristupi. U tradicionalnom pristupu proučavanja jezika bilo kojega književnojezičkog stvaralaštva, pa tako i usmenoga

diskursa, često se polazi od filološkoga pristupa u opisu jezičkih struktura date književne pojavnosti s obzirom na njezin književnoumjetnički karakter.

Vjerovatno je najčešći pristup onaj koji jezički izraz usmenoga diskursa prati u odnosu prema historijskom i savremenom dijalekatskom stanju. U skladu s tim, danas je za proučavanje procesa standardizacije bosanskog jezika u odnosu prema njegovim predstandardnim idiomima najvažnije pitanje novoštokavske folklorne koine, koje je podavno postavio Dalibor Brozović (1970). Najaktuelnije pitanje u tom kontekstu jeste problem udjela naslijeđa predstandardnih idioma bosanskoga jezika u procesima integracije i dezintegracije zajedničkog, odnosno zajedničkih standardnih južnoslavenskih jezika. Značaj epike u takvim okolnostima ogleda se u proučavanju utjecaja jezika ove književnosti u procesima standardizacije bosanskoga jezika. Jezički izraz epike predstavlja predstandardni idiom čiji je prvorazredni značaj u tome što je predstavljao narodni oblik književnojezičkoga stvaralaštva usmenoga tipa koji je omogućio, pored organskog idioma, procese standardizacije bosanskog jezika. Pored toga, epika na južnoslavenskom terenu kao kulturnohistorijska i književnojezička vrijednost direktno je sudjelovala u stvaranju posebnih, najprije etničkih grupacija objedinjenih zajedničkim religijskim naslijeđem, a kasnije i u formiranju narodnih, odnosno posebnih nacionalnih zajednica. Jezičko naslijeđe ove književnosti, u skladu s nastankom i razvojem novoštokavske folklorne koine i njezinim utemeljenjem na širem prostoru novoštokavskih govora, poslužilo je kao model za formiranje standardnog jezika, koji je tipično obilježje nacionalne zajednice. Drugo je pitanje koliko se posebno razvija jezička fizionomija usmene poetske književnosti kao kontinuant šire štokavske folklorne koine i konkretnog organskog idioma nakon formiranja standardnog jezika, što se nalazi u epskim i lirskim usmenim pjesmama koje se sakupljaju gotovo do polovine XX st. pa i kasnije, kako je konkretno zabilježeno i u korpusu Parryjeve zbirke epike iz Sandžaka.

Također, jedan od lingvističkih teorijsko-metodoloških pristupa podrazumijeva proučavanje utjecaja usmene epske formule na jezički izraz usmene književnosti. Poznato je da je Albert B. Lord (1990) na osnovu Parryjeva prikupljanja bošnjačke epike ustanovio postojanje usmene epske formule u konstruiranju i generiranju epskih pjesama, a time i šire usmene poetske književnosti. Lord je, naime, u svojoj teoriji skrenuo pažnju na postojanje konkretnih jezičkih dionica koje direktno

sudjeluju u proizvođenju i strukturiranju pjesama s čisto jezičkog stanovišta. Razmatrajući Lordova (1990: 71–72) zapažanja u vezi sa zakonomjernostima epske formule uvjetovane muzičko-ritmičkim i metričkim obrascima, može se dodatno rekonstruirati tipično lingvistički aspekt epske formule. Epska formula u kontekstu jezičkih istraživanja može se pratiti, na osnovu toga, u nekoliko razina: 1. utjecaj formule na gramatički i fonetsko-fonološki izraz usmene književnosti; 2. utjecaj formule na stilski aspekt usmene književnosti; 3. utjecaj formule na leksičko-semantički izraz usmene književnosti; 4. utjecaj formule na vezani tekst usmene književnosti. Prvi aspekt do danas je najistraženiji i na izvjestan način korespondira s problemom utjecaja na novoškavsku folklornu koinu. Drugi pristup zahtijeva proučavanje stilskih aspekata usmene književnosti; treći treba dati odgovor na to kako se spomenuti faktori integracije epske formule transponiraju u prvom redu na leksički, ali i na semantički izraz usmene književnosti; a četvrti je još uvijek neistražen i traži nova lingvistička proučavanja. Vraćajući se na spomenuti problem leksičko-semantičkog istraživanja, potrebno je ustanoviti kako formula utječe na formiranje leksičko-semantičkih odnosa koji se uspostavljaju među riječima.

U tom smislu, važno pitanje predstavljaju kolokacija i frazeologizacija usmenoga poetskog diskursa, koji se pojavljuju kao specifični pokazatelji suodnosa među riječima, direktno uvjetovanih usmenom poetskom formulom. U savremenoj leksikologiji oba ova fenomena, i kolokati i frazemi, u dobroj su mjeri objašnjeni i definirani.

Dejvid Kristal (1985: 120) kolokaciju definira kao leksičku pojavu koja označava „redovno istovremeno javljanje pojedinačnih LEKSIČKIH JEDINICA. (...) Kolokacije su, dakle, vrsta SINTAGMATSKOG leksičkog odnosa. One su leksički predvidljive u većoj ili manjoj mjeri (...) i time se razlikuju od SMISAONIH ASOCIJACIJA u koje često ulaze idiosinkratske veze. Neke reči nemaju odredive **kolokacione restrikcije** – gramatičke reči kao što su *od, posle, u, taj*. Kao kontrast ovome, postoje brojne apsolutno predvidljive restrikcije kao što je za mnoge govornike *šut – rogat, staze – bogaze*, a one se obično analiziraju kao IDIOMI, klišeji itd. Druga važna osobina kolokacije jeste da su to FORMALNE (a ne SEMANTIČKE) konstitucije o kompreznosti (...) mada ne postoji REFERENCIJALNA osnova za to.“

Po Midhatu Riđanoviću (1985: 314) kolokacija predstavlja “komšijski” odnos među riječima: “Pojmom kolokacija označava se samo jedan

vid sintagmatskih odnosa, onaj koji reguliše odnose susjednih ili bliskih leksema u gramatički ispravnom nizu riječi.” Prema Riđanoviću (1985: 314), kolokacija može biti nemoguća, moguća i poželjna, a “veoma čvrsta kolokacija karakteristična je za posebnu vrstu izraza koji se zovu idiomi” (Riđanović 1985: 318).

Primjetno je da oba autora upotrebljavaju pojam idioma, koji u anglosaksonskoj literaturi načelno odgovora terminu frazema u bosnistici, dok se bosanski termin frazem odnosi na sintagmu u anglosaksonskoj literaturi. S tim u vezi vrijedi napomenuti da određena terminološka nepodudaranja proistječu iz tradicije određene lingvističke škole: anglosaksonske i slavističke. Međutim, važno je da ne postoji bitnijih razlika između samoga sadržaja istih pojmova koji se iskazuju različitim terminima. Prema tome, služeći se bosnističkom terminologijom, i kolokacija i frazeologizacija, odnosno sami rezultat djelovanja ovih dviju leksikoloških pojava – kolokati i frazemi, predstavljaju po svojoj prirodi bliske sintaksičke pojave koje se realiziraju na planu ostvarivanja određenih sintagmatskih odnosa među riječima. Da bi se u cijelosti razumio odnos između ovih dviju leksikoloških pojava, potrebno je definirati frazem, bez obzira na mogućnost različitih pristupa ovome lingvističkom pojmu. Tako, u Matešićevu (1982: VI) *Frazeološkom rječniku* stoji: “Frazemi su jedinice jezika značenjskoga karaktera koje se kao cjelina reproduciraju u govornom aktu, raspoložujući pri tome najmanje dvjema punoznačnim (autosemantičnim) riječima, od kojih barem jedna upućuje na semantičku pretvorbu, jedinice koje, zbog sposobnosti uklapanja u kontekst, poput svake druge riječi, mogu vršiti sintaksičku funkciju u rečenici.” Prema datoj definiciji Matešić (1982: VI) izvodi četiri osnovne karakteristike frazema: 1. reproduciranje, 2. formalno ustrojstvo, 3. idiomatičnost, 4. uklapanje u kontekst. Devid Kristal (1985: 96–96), u skladu s anglističkom terminologijom, frazem naziva idiomom, prema kojem je to “SLED REČI koji je SEMANTIČKI, a često i SINTAKTIČKI ograničen, tako da one funkcionišu kao jedna JEDINICA. Sa semantičkog stanovišta, ZNAČENJA pojedinačnih reči ne mogu se sabirati kako bi se dobilo značenje ‘idiomatskog’ izraza kao celine. Sa sintaktičkog stanovišta, reči obično ne dozvoljavaju uobičajenu nepromjenjivost koju ispoljavaju u drugim KONTEKSTIMA.”

Na osnovu datih definicija ističu se nekolike zajedničke i posebne osobine kolokata i frazema. Zajedničke osobine jesu te da su obje konstrukcije sintagmatski spojevi među najmanje dvjema leksemama,

premda ne moraju oba člana biti uvijek punoznačni. I jedna i druga pojava imaju predvidljive konstrukcije i jednako sudjeluju u popunjavanju određenih sintaksičkih funkcija u rečenici. Također, i sintaksičko-morfološka konstrukcija i oblik unaprijed su određeni i nepromjenjivi, s tom napomenom da je kolokat nešto fleksibilniji negoli je to slučaj sa frazemom, isključujući pojavu tzv. frazemskih, a u skladu s tim, i kolokacijskih varijanata. Temeljna razlika između kolokata i frazema ogleda se u činjenici da ova druga pojava podrazumijeva promjenu značenja. Dok kolokat predstavlja mogućnost povezivanja riječi jednih sa drugima, odnosno očekivano prisustvo nekih leksema uz druge, frazem također podrazumijeva mogućnost spojivosti riječi jednih sa drugima pri čemu dolazi do transponiranja značenja koje se izriče riječima koje sudjeluju u frazološkom izrazu. I kolokacija i frazeologizacija, kao leksičko-semantičke pojave generiranja određenih struktura, počivaju na svojevrsnim sintagmatskim odnosima koji se uspostavljaju među riječima. Treba naglasiti da oba ova fenomena predstavljaju odvojene sintagmatske, leksičke i semantičke pojave. Njihova zajednička veza, kada su u pitanju sintagmatski i leksički odnosi, ogleda se u postojanju valentnosti među leksemama. Semantička komponenta tako je ključna u razgraničenju ovih dviju pojava. Kolokacija naprosto predstavlja uobičajeni kontakt i vezu među leksemama, sa specificiranim stiliskim izrazom u usmenoj književnosti, dok frazeologizacija, pored toga što uspostavlja vezu među leksemama, utječe na semantičku preobrazbu tih leksema. Činjenica jeste da kolokat može preći u frazem kad god dođe do preobrazbe značenja, ali je, isto tako, činjenica da je frazem po svome primarnom porijeklu kolokacija jer podrazumijeva uspostavljanje određenih formalno-gramatičkih i leksičko-semantičkih veza među leksemama, zbog čega se smatra da je izuzetno čvrsta kolokacija, anglistički kazano idiom, odnosno bosnistički gledano frazem (up. Riđanović 1985: 318), iako je otvoreno pitanje da li čvrsta kolokacija može biti frazem, kako upravo suprotno potvrđuje građa iz usmene književnosti (što će biti objašnjeno upravo na primjeru usmenih kolokata). Frazeologizacija se jasno razlikuje od kolokacije po tome što se u njoj dešava semantička transpozicija. Ta činjenica, pak, može biti zbunjujuća jer je problem definiranja kolokacije u usmenoj književnosti takav da može dovesti do zamagljivanja stvarnog leksičko-semantičkog stanja ovih dviju pojava, posebno ako se radi o usmenoj kolokaciji i usmenoj frazeologizaciji, o čemu je ovdje upravo riječ.

Npr. imenica „soko“ u usmenoj književnosti, redovno, po principu kongruencije, dolazi u sintagmatskoj vezi s pridjevom „sivi“, što predstavlja čisto kolokacijski odnos među spomenutim leksemama. Međutim, ova kolokacija mogla bi, eventualno, predstavljati i frazeologizaciju izraza zato što dolazi, prema principu polisemije, odnosno metaforizacije, do pomjeranja značenja, jer se ova kolokacija odnosi obično na muškarca, a ne na pticu, mada ima slučajeva u usmenoj književnosti u kojima ova sintagma ostaje u sferi kolokacije. Problem je, ipak, u ovome slučaju taj što se leksema “soko” može pouzdano posmatrati kao metafora, bez obzira da li je ona specificira pridjevom “sivi”. Sintagma “sivi soko” jeste kolokacija zato što se pojavljuje kao ustaljena sintagmatska konstrukcija u kojoj se dva njezina člana redovno pojavljuju jedan uz drugi, odnosno glavni član ove sintagme uza se veže zavisni kao očekivani i redovno opetovani atribut, odnosno epitet. U ovom slučaju, koji je na izvjestan način specifična kolokacijska struktura, problem predstavlja razgraničenje metafore od frazeološkog izraza, uz napomenu da se ova konstrukcija ima smatrati kolokacijom bez obzira na to da li dolazi do pomjeranja značenja ili ne. Tako se uspostavlja teorijski problem razgraničenja nekih kolokacijskih jedinica koje, ako se posmatra jedan njihov član, ili ako se uzima kao cjelina, mogu predstavljati različite teorijske pristupe problemu. Dakle, ako se u usmenom diskursu “soko” pojavljuje u svom osnovnom značenju leteće ptice grabežljivice, i pri tome je kvalificirana pridjevom “sivi”, a druge kvalifikacije u usmenom diskursu ne može biti, ako se uzima kvalifikacija boje (izuzev eventualno pridjeva “sivzeleni”), onda je to bez ikakve sumnje kolokacijski iskaz. S druge strane, ako se sintagma / kolokacija “sivi soko” odnosi na čovjeka, ona u određenim kontekstima može imati frazeološki značaj, kako to potvrđuju primjeri pronađeni u epu *Ženidba Smailagić Meha*. Prema tome, sintagma “sivi soko” u svakom slučaju je kolokacija, ali je upitno da li može preći i u frazeološki izraz kada dođe do transponiranja značenja. Ako se leksema “soko” posmatra izolirano, bez atributskog člana, a pritome dolazi do pomjeranja značenja, riječ je o metafori. Zajednička karakteristika sintagme / kolokacije “sivi soko” sa samom leksemom “soko”, kada se u njima transponira značenje, jeste u tome da je temeljni nosilac preobrazbe značenja glavni član sintagme koji se poistovjećuje s čovjekom po nekim svojim imanentnim osobinama koje su pristakle iz čovjekova poimanja osobina ove ptice: hrabrost, oštromnost, poslušnost, inteligencija, sposobnost, pri čemu

se ovakvom kvalifikacijom ove karakteristike pripisuju čovjeku. Problem je, također, što je zajednička osobina i sintagme / kolokacije i samoga glavnog člana taj što je jedan isti član ključan u smislu preobrazbe značenja. To je ono što ih povezuje, i to je ono što povezuje metaforu kao semantičku pojavu i frazem kao rezultat leksičko-semantičkih odnosa. Ali, problem je u sljedećem: da li može doći do preobrazbe značenja u sintagmi ako nije ekspliciran zavisni član, na osnovu čega proizlazi da to više i nije sintaksička konstrukcija. Odgovor je pozitivan. Prema tome, da bi frazem bio frazemom, on mora biti sastavljen od najmanje dvaju članova od kojih makar jedan mijenja značenje. Međutim, sintagma "sivi soko" ne može biti frazeološki izraz jer transpozicija značenja nije uvjetovana njezinim ukupnim prisustvom članova, jer glavni član, bez obzira na njen zavisni član, može pomjeriti značenje. Prema tome, prisustvo zavisnog člana nije od bitne važnosti za nastanak frazema, kao što je to slučaj u frazeološkim izrazima u kojima spoj više leksema dovodi do transponiranja značenja, tj., ako nema veze među leksemama, bez obzira na to u kakvom tipu vezu stoje međusobno, nema frazeološkog izraza zato što je njegova bitna karakteristika ta da samo skup leksičkih jedinica može proizvesti formiranje novog značenja koje može biti pripisano ili može nastati po uzoru na neku ekstralingvističku pojavu. Zbog toga što kvalifikacija "sivi" u kolokaciji "sivi soko" ne utječe bitno na transponiranje značenja, jer ono može biti pomjereno bez obzira na to da li je ta kvalifikacija eksplicirana, sintagma "sivi soko" nije frazeološki izraz; ona je samo kolokacijski izraz, koji se pojavljuje kao ustaljena forma leksičkih jedinica usmenoga diskursa koje zadovoljavaju određene zakonomjernosti uvjetovane epskom formulom. U nekim se radovima ovakvi atributi često nazivaju ustaljenim epitetima, jer se posmatraju sa stilističkog stanovišta. Ovakav teorijski pristup, na osnovu datog primjera, poslužio je za razgraničenje kolokacije od frazema u usmenom diskursu, i u ovom radu primijenjen je u opisu i popisu kolokacijskih i frazeoloških jedinica u epu *Ženidba Smailagić Meha*.

Kolokati i frazemi ekscerpirani u epu *Ženidba Smailagić Meha* mogu se razvrstati na osnovu nekoliko kriterija: formalno-gramatičkom (u užem smislu sintaksičkom) i semantičkom. Prema sintaksičko-semantičkom kriteriju, mogu se izdvojiti sljedeći tipovi:

- A. 1. kolokati i frazemi koji stoje u naporednom odnosu: (7. I svakoga hala i belaja. K¹; 6876. Koji radi i danom i noćom. F); 2. kolokati i frazemi koji stoje u odnosu kongruencije: (6236. Jeka ode povrh zemlje crne. K; 10858. A ti kuću sokolovsku znadeš. F); 3. kolokati i frazemi koji se uvode po principu rekcije: (5648. Pa kad stade jade jadovati. K; 1773. Zlo i dobro s tobom dijeliti. F);
- B. kolokati i frazemi koji se uvode po centralnom članu, npr.: 1. verbalni (3252. I namah ga srcem sevdiala. K; 1166. Ko je više dobijo mejdana. F); 2. supstantivni (6887. Pa je sprema u šehar Mojstar. K; 7274. Barem, barem kuru suha hljeba. F); 3. adjektivni (3461. Glave crne, a bijeli zubi. K; 5551. Crn ti obraz Bogu na divanu. F) i druge podvrste uvedene po konkretnim vrstama riječi;
- C. kolokati i frazemi koji se uvode po sintaksičkoj funkciji: 1. predikatski (11980. Bosna dok je bijela svijeta. K; 3630. Baš bi bila vila za sokola. F); 2. subjekatski (10735. I na njemu bijele haljine. K; 7663. Čemu vakat i vrijeme dođe. F); 3. objekatski (2472. Po večeri rujno piše vino. K; 11565. ‘Očeš li mi svoju vjeru dati. F); 4. adverbijalnoodredbeni (10534. U crnu su ogreznuli krvcu. K; 5020. Kad petlići u krilo udriše. F); 5. atributski (12069. Na daleko pr’o bijela svijeta. K; 5213. Ako derman bude od edžela. F); 6. apozicijski (6290. Iz Kanidže, grada bijeloga. K)
- D. kolokati i frazemi koji obilježavaju neku semantički kategoriju: 1. kategorija vremena (10468. Pa od zore do bijelo podne. K; 2879. Oni njima: “U dobar čas”. F), 2. kategorija prostora (6290. Iz Kanidže, grada bijeloga. K; 1473. No svakome bidi pod nogama. F), 3) kategorija poređenja (3978. Visok, tanak, ka i gorska vila. K; 3890. oči obečijo, / Baš k’o tele u šarena vrata. F); 4. kategorija uvjeta (34. Bosna mu je ključanica bila, / 35. Ključanica i zlaćeni ključ. F); 5. kategorija kvalifikacije (5159. Na svakoj od zlata jabuka. K; 10215. Sva četiri bijelije brada. F); 6. kategorija kvantifikacije (4448. Njega sedam dvori Budimlja. K); 7. kategorija ironije (7313. Govno pasje, niko mi je neće. F) i dr.

¹ U datim primjerima oznaka za kolokat obilježena je slovom K, a oznaka za frazem slovom F.

- E. E. kolokati i frazemi kao varijante, tj. kolokacijske i frazeološke varijante (11437. Kako vakat i vrijeme dođe / 1509. Za ovoga vakti i zemana. K; 2573. Tek ovako da mi besu date / 4152. Fata mi je tak'u riječ dala. F)
- F. F. frazeološke jedinice u vidu mudrih izreka, gotovih iskaza i poslovice zato što se ove jezičke jedinice pojavljuju redovno u određenom obliku i što se i kod njih pojavljuje transformacija značenja najčešće po principu metaforizacije (10553. Kad je rata, onda nema brata)

Ovakva podjela frazema i kolokata uvjetna je i, naravno, nije konačna. Tako se u germanističkoj leksikološkoj praksi frazemi dijele još po nekim kriterijima. Wolfgang Fleischer ove strukturne tipove izdvaja na osnovu kriterija unutarnje strukture frazema, pa tako pravi razliku između okamenjenih predikatnih konstrukcija, komparativnih frazema i paralelizama. Okamenjene predikatne konstrukcije jesu spojevi riječi koji su stabilni u leksičkom aspektu, ali dozvoljavaju varijacije u komunikativno-gramatičkom aspektu. Komparativni frazemi kao poređenje vežu se za neki slobodan element rečenice. Paralelizmi imaju karakterističnu strukturu, obično dvije riječi iste vrste, povezane određenim veznikom ili prijedlogom (up. Prndelj 2008). Neki od spomenutih aspekata može se primijeniti i na kolokaciju.

Osim toga, u navedenim kolokatima vidljiva je važnost boja prilikom formiranja kolokacijskih izraza. Njihova frekventnost može direktno utjecati na problem istraživanja simbolike boja, a slična je stvar i sa brojevima. Uočljivo je da je bijela boja najfrekventnija u epu, nasuprot koje u odnos komplementarne antonimije vrlo često stoji crna i njoj sinonimni pridjevi: vran, mrk. Sličan zaključak u vezi sa bojama dat je i kada je usmena lirika u pitanju, što upućuje na potrebu izučavanja ovoga kolokacijskog fenomena.

Upotreba kolokata u epu:

1. alajli bajraci (7687. Alajli se razviše bajraci; 7750. Alajli se razviše bajraci; 7760. I izbiše alajli bajraci; 9398. Poviše se alajli bajraci)
2. ašk i merak (9625. Od velika aška i meraka)

3. bijel dan (3447. Ni po noći ni po b'jelu danu; 3907. Za njoj dvije i dva dana bela)
4. bijel vrat (187. Crn mu perčin bijel vrat prekrijo; 241. Dva kanata do bijela vrata; 8629. Crn mu perčin bijel vrat prekrijo)
5. bijela svila (1087. Baš k'o biser niz bijelu svilu)
6. bijela vila (4006. Baš k'o b'jela sa vrh bora vila; 4349. Ta' je momak, ta bijela vila)
7. bijele dojke (2487. Na bijele dojke popadali, / Bele dojke a žuti đerdani)
8. bijele haljine (10735. I na njemu bijele haljine)
9. bijele noge (3685. A bijele noge na 'zendije; 3709. A bijele noge u 'zendije)
10. bijele ruke (2253. A ja turke za bijele ruke; 8001. Prifatiše za bijele ruke; 7804. Za b'jele se ruke dofatiše; 8212. I bijele ruke dofatiše; 8612. Ja l' bešikom, ja l' na b'jelu ruku)
11. bijeli dinar (7344. Ni za paru ni za dinar beli)
12. bijeli dvori (6355. Na bijele dvore Smail-age; 6389. Na bijele Hasan-paša dvore; 7997. Kapetane na bijele dvore; 8026. I begovi na bijele dvore; 8210. Age carske na bijele dvore)
13. bijeli grad (6290. Iz Kanidže, grada bijeloga)
14. bijeli svijet (11980. Bosna dok je bijela svijeta; 12069. Na daleko pr'o bijela svijeta; 12123. Od Bagdata pr'o bijela svijeta;)
15. bijeli zub (3461. Glave crne, a bijeli zubi)
16. bijelo lice (1188. Lice belo pa je potavnjelo; 3196. Od njezina lica bijeloga; 3553. Da ja moje dadnem belo lice; 3662. Sa očiju niz bijelo lice; 8333. U bela se lica poljubiše)
17. bijelo platno (3663. Baš k'o biser niz bijelo platno)
18. bijelo podne (10468. Pa od zore do bijelo podne)
19. bijelo šehar Sarajevo (8301. Sa bijelog šehar Sarajeva)
20. biser i dževahir (5892. I na njemu biser i dževahir)
21. Bosna i Krajina (1308. Pred cijelom Bosnom i Krajinom; 9699. Kad ga Bosna i Krajina prođe; 11762. Zadrimali Bosnu i Krajinu)
22. Bosna ponosita / ponosna (3316. Za široku Bosnu ponositu; 8106. Kad je 'vaka Bosna ponosita; 12059. Vojska c'jela, Bosna ponosna)
23. carski ferman (4372. Rad ićrama i carskog fermana)
24. carski hudut (1259. Adžo, ne znam đe je hudut carski)

25. crni perčin (187. Crn mu perčin bijel vrat prekrijo; 8629. Crn mu perčin bijel vrat prekrijo)
26. crna krvca (10534. U crnu su ogreznuli krvcu)
27. crna zemlja (6236. Jeka ode povrh zemlje crne; 8051. Pod njima se crna zemlja trese; 9763. A po crnoj zemlji tutnjevina; 10503. Svi u crnu zemlju zatrpani)
28. crne oči (3990. Te rastrije svoje oči crne; 4080. Među oči crne poljubile; 4489. I u crne oči poljubio; 4529. Mehimede, moje oko crno)
29. crni jad (3674. Da mu više jada dadne crna)
30. čestiti car (3401. I nusretom cara čestitoga)
31. din dušmanin (3290. I čuvat' je od din-dušmanina; 3378. I čuvaju od din-dušmanina; 10419. Ne plakahu od din-dušmanina)
32. dinski dušmanin (6783. Da je izda dinskom dušmaninu; 6874. Od Bogdana dinski dušmanine)
33. džamli pendžer (2683. Pogledaše sa džamli pendžera)
34. gorska vila (3978. Visok, tanak, ka i gorska vila; 6146. Mlada beše ka i gorska vila)
35. gorski vuk (2731. Pogledaše ka dva gorska vuka)
36. grka kahva (4843. I grku mu kahvu doniješe)
37. hajir-dova (4042. Za dženetske tvoje hajir-dove; 4044. Dobre li mu hajir-dove daješ; 4048. Da se stignu oblje hajir-dove; 4903. Pa njihove hajir-dove neće; 5651. I u njemu hajir-dova carska)
38. hal i belaj (7. I svakoga hala i belaja; 2336. Od velikog hala i belaja)
39. jade jadovati (5648. Pa kad stade jade jadovati)
40. kabul dova (3486. Ta nam dova u kabul ne bila; 4043. hair-dove / Kod Boga ti u kabulu bile; 10560. Koja bi nam dova kabul bila)
41. kalovita Bosna (6378. Po cijeloj Bosni kalovitoj)
42. kara-akšam (4973. U to doba kara-akšam dođe; 9311. Kara-akšam na zemlju panuo)
43. kavgali cura (6524. Kavgali je curu isprosijo; 6641. Kavgali je curu isprosijo; 6781. Al' se cura kavgali desila)
44. ljuta guja (5518. Al' je vila, al' je guja ljuta)
45. mahsuz selam (4514. Mahsuz selam i ljubim ti ruku; 4590. Selam mahsuz i babu i adžu)
46. mljetačka diba (5932. A mljetačkom dibom pokrivena; 9793. A mljetačkom dibom pokrivena)

47. mračni podrumi (7996. Konje vode u podrum mračne; 8061. Konji njihni u mračne podrum; 8385. U mračan ga podrum uvedoše)
48. mrki perčin (8639. Preko vrata i mrka perčina)
49. od zlata jabuka (5159. Na svakoj od zlata jabuka)
50. pištati kao guja (5474. Pišti, babo, ka pod kamen guja)
51. ravna Bosna (6054. Ravnoj Bosni i Underovini)
52. ravna Vrljika (6542. O ajane od Vrljike ravne)
53. ravno polje (4403. Polje ravno okolo Budima; 5432. Najjegosmo preko polja ravna; 9805. Od Budima na po polja ravna)
54. rujno vino (2306. Rujnog vina od sedam godina; 2472. Po večeri rujno piše vino; 7496. Rujnijem hi napojijo vinom; 8664. Rujno vino piju izobila; 9713. Rujna vina i svakojeg pića)
55. rusa kosa (12102. Rusa kosa pala do pojasa; 12102. Rusa kosa pala do pojasa)
56. san zaspati (5898. San zaspali i rano se digli)
57. serhat i Krajina (6243. I cijelu serhat i Krajinu; 9288. Skupijo je serhat i Krajinu; 10991. Šala nije serhat i Krajina)
58. sitan ferman (3271. Od sultana sitan ferman dođe)
59. sivi soko (2099. Kad pogleda sivoga sokola; 3976. Kad ugleda sivog sokola; 4034. Sivi soko Smajil-alajbega; 5223. Ka i sivi soko sa krilima; 5395. Sivi soko preložijo ruke)
60. sjajni Sulejman (1304. I beratom sjajnog Sulejmana; 1337. Da poljubi sjajnog Sulejmana; 1387. Da zamoli sjajnog Sulejmana; 4381. Po emeru sjajnog Sulejmana; 4538. Po emeru sjanog Sulejmana; 6318. Radi šana sjajnog Sulejmana)
61. soj i odžak (6614. Od najboljeg soja i odžaka)
62. soj i pleme (5699. Od kojeg je soja i plemena)
63. srcem sevdinati (3252. I namah ga srcem sevdinjala)
64. stara / ostarjela majka (7225. Staroj majci i tvojoj dečici; 8441. I njegovoj ostariloj majci)
65. svijetli obraz (Moj Mehimede, moj obrazu svetli; 6059. Za ta' svetli obraz sina moga; 6099. Moj Osmane, moj obrazu svetli; 10378. Svetli obraz i mejdan pri nama; 10887. Ha gajiret, moj obrazu svetli)
66. šehar Mostar (6887. Pa je sprema u šehar Mojstar)
67. široka Lika (6538. Nosi knjigu u široku Liku; 9774. Pa Mustajbeg sa široke Like)

68. turska vjera (tvrda) (3169. Turska vero, jadi dovijeka; 3220. Ka i što ste tursku veru tvrdu; 4179. Ja, tako mi turske vjere tvrde; 5490. Vjeru tursku daje za nevjeru; 5497. Turska vero, jadi dovijeka)
69. turski din (8376. Od plemena i od turskog dina; 10168. I rad turskog dina i imana)
70. turski mejtef (3360. Te sam turski mejtef naučila)
71. turski selam (5383. Osman selam turski naturijo; 5511. Pridoh s konjem, turski selam vika'; 7953. Gazi Osman turski selam vika; 7994. I svaki him turski selam vika; 8156. Beg him selam turski naturijo)
72. vakat i vrijeme (11437. Kako vakat i vrijeme dođe)
73. vakat i zeman (1509. Za ovoga vakta i zemana)
74. vila bjelogorka (Ka planinska vila belogorka; 5763. Ni u gori belogorke vile)
75. vrane oči (3194. Vrane svoje oči zatvorila; 5604. Vrane svoje oči zatvorila; 6040. Poljubi ga među oči vrane; 10041. U vrane ga oči poljubijo; 10043. Što ti ljubim tvoje oči vrane)
76. zelen bajrak (7875. Za njim ide alaj zelen bajrak)
77. zelen saruk, zelena svila (4452. Zelen saruk od zelene svile)
78. zelena trava (2920. Sa vrh glave do zelene trave; 3526. Od vrh glave do zelene trave; 5437. Od vrh glave do zelene trave)
79. zeleno polje (2915. Zelenijem poljem budimskijem; 4611. Jutros, brate, u polje zeleno; 7888. Na zelenu polju kanidžkome; 7950. Sa Kozara do polja zelena; 8762. Kladuščani s kraj polja zelena; 10173. Kroz svatove u polje zeleno)
80. zlatni jagluk (7998. Jagluk zlatan i marama š njime)
81. zlatni zmaj (5140. Zlatna zmaja u oba obraza)
82. živa vatra (5574. Pa hadžija baš k'o vatra živa; 8493. Cetinčana kao vatra živa)
83. žuti dukati (5998. Madžarije il' dukati žuti)

Upotreba frazema u epu:

- (ne) biti (luda) adžamija = (ne) biti neznalica, (ne) biti naivan; (ne) biti povjerljiv (2642. Nemoj luda biti adžamija; 4191. Aj, hanumo, ne bid' adžamija; 4428. E, Mešine, adžamija li si; 4615. E, Mehimede, adžamijo luda; 4622. Vidiš, moja adžamijo luda;

9707. Hajde, Tale, ne bid' adžamija; 11528. Znaš, vezire, ne bid' adžamija)
2. (ne) okrenuti glavu na koga = (ne) obratiti pažnju na koga, (ne) pokloniti mu potrebnu pažnju; (ne) brinuti za koga, (ne) paziti koga (8255. Car je na njih okrenuo glavu; 10430. Na te mrtve ne okreću glave)
 3. (ne) okrenuti glavu od koga = (ne) napustiti koga (6426. Te od mene ne okreću glave)
 4. (ne) okretati leđa od nečega = (ne) zanemarivati nešto; (8272. Što od borbe ne okreću leđa)
 5. (ne) poharčiti glavu = (ne) pogubiti koga (11527. Aman, meni ne poharči glavu)
 6. (za)dobiti mejdan u ruke = pobijediti (10347. I u ruke mejdan zadobiti)
 7. bijela knjiga bez jazije = bijeli, neispisani list papira (6480. I bijele knjige bez jazije)
 8. biti kurban za koga = biti žrtva za koga (6334. Će smo svaki kurban za sultana)
 9. biti (imati) crn obraz = nemati časti, dostojanstva, iskrenosti, srama (5050. Kud je žalos' da je obraz crni; 5551. Crn ti obraz Bogu na divanu)
 10. biti bijele brade = biti starac (10215. Sva četiri bijelije brada)
 11. biti carski ferman na koga = djelovati pod zvaničnom carskom ingerencijom, pod carskim dopuštanjem (4373. Će je carski tura-ferman na me); up. biti pod fermanom
 12. biti desna ruka = biti glavni pomagač i akter u realizaciji neke radnje (4567. Haj, Mehimede, desna ruko naša)
 13. biti lude lakrdije = pričati koješta, pričati isprazno, besmisleno, naivno (3596. Da si malo lakrdije lude)
 14. biti od zla oca, od gore matere / majke = kad se želi istaći neka negativna osobina ili nečija teška narav koje su direktna posljedica genetskog i socijalnog nasljeđivanja (6982. Od zla oca i od gore majke; 8737. Od zlog oca, od gore matere)
 15. biti pod emer vezira = biti postavljen od strane vlasti; biti ovlašćen za nešto; (doslovno): biti pod zapovjedništvom (4790. Ja sam, sine, pod emer vezira)
 16. biti pod fermanom = biti pod ovlašćenjem; imati ovlasti (6517. Jer je begler turski pod fermanom)

17. biti pod nogama = učiniti nešto ili nekog poniženim, uniženim, pobijedenim; biti pokoran kome (1440. Dušmani mu pod nogama bili; 1473. No svakome bidi pod nogama)
18. biti svijetli obraz = biti onaj koji ima, čuva čast, dostojanstvo (1136. Moj Mehimede, moj obrazu svetli; 1455. Mehimede, moj obrazu svetli)
19. biti tvrde bese = up. dati besu (10034. Kaži Talu, besa mi je tvrda)
20. biti u rukama = up. držati u rukama (9305. Da vaš mejdan bide u rukama)
21. biti vila za sokola = pristajati jedno za drugo, najčešće djevojka i momak jedno za drugo (3630. Baš bi bila vila za sokola)
22. biti zlačena čelenka = biti dostojanstvenik kojem se obraća sa poštovanjem (4501. Paša, naša zlačena čelenko)
23. biti zlatno pero = biti istaknut dostojanstvenik po hrabrosti; oblik pohvale (6653. Vi ste zlatno pero među nama)
24. bojiti u krv = proljevati krv za nešto; žrtvovati život za nešto (6659. Koju (otadžbinu) smo mi u krv obojili)
25. Bosna ključanica = Bosna kao najvažniji prostor neke države, bez kojega nema te države, bez kojeg ta država ne može opstati (34. Bosna mu je ključanica bila, / 35. Ključanica i zlačeni ključići; 5789. Ta' j' gazija s Bosne ključanice)
26. čemu vakat tome i vrijeme = nešto što je neminovno, što neupitno mora biti (7663. Čemu vakat i vrijeme dođe; 11437. Kako vakat i vrijeme dođe)
27. dan i noć = neprestano, bez prestanka (6876. Koji radi i danom i noćom)
28. dati besu = zakleti se, čvrsto obećati (2573. Tek ovako da mi besu date; 4163. Kunem ti se i besu ti dajem)
29. dati glavu za koga = biti spreman dati život za koga (5354. Koji glavu daju za sultana)
30. dati jemin = up. dati besu (10686. Na nas, Tale, da ti jemin dadem)
31. dati riječ = zakleti se, čvrsto obećati (4152. Fata mi je tak'u riječ dala); up. dati besu
32. dati vjeru = dati iskrenu, povjerljivu, istinitu riječ; obećati (11565. 'Očeš li mi svoju vjeru dati)
33. derman od edžela = doslovno lijek od sudbine: promjena sudbine ili pozitivan ishod nečega iako postoje pretpostavke da će ići

- po zlu; izbavljenje od zle sudbine (5213. Ako derman bude od edžela; 6005. More dati derman od edžela); up. edželski derman
34. dići dvije ruke Bogu = moliti, dovit, tražiti od Boga (10260. Tale Bogu diže dvije ruke)
 35. dijeliti dobro i zlo = biti s kime, uz nekoga kad je u blagostanju i u nevolji (1773. Zlo i dobro s tobom dijeliti)
 36. dijeliti (krvav) mejdan = voditi (krvavu) bitku; boriti se s kime (8265. Te za njega krvav mejdan dele; 5547. Kako ne znaš što se mejdan deli)
 37. dobiti mejdan = voditi bitku s kime; boriti se (1166. Ko je više dobijo mejdana)
 38. dobiti na sablji = zaraditi na nepravedan, najčešće zulumčarski način (11551. No si blago na sablju dobijo)
 39. doći grka riječ = čuti nešto što nije dobro, što se ne želi čuti (1488. Grka riječ dođe u ušima)
 40. doći kćeri u pohodaj = doći kod udate kćeri u njen novi dom (5950. Pa kad dođem u pohodaj šćerki)
 41. doći na muštuluk; dati / dobiti muštuluk = biti nagrađen za lijepu vijest, novost (5366. Ko gođ prvi na muštuluk dođe; 10831. Ja bi' dao oko muštuluka)
 42. doći pod bajrak = priključiti se vojsci (10221. I pod bajrak došli kod Hasana; 10232. Pa pod bajrak došli kod Hasana)
 43. držati direk = imati u posjedu najvažniji dio nečega, bez kojega drugo ne može opstati (6864. Direk drž'o od Bosne cijele)
 44. držati u rukama = imati ovlasti za nešto, bez obzira na to da li je pozitivan ili negativan ishod (4685. Jer šerijat drže u rukama)
 45. edželski derman = doslovno lijek od sudbine; promjena sudbine ili pozitivan ishod nečega iako postoje pretpostavke da će ići po zlu; izbavljenje od zle sudbine (7541. Ako bide edželskog dermana); up. derman od edžela
 46. govno pasje = uzrečice za nešto što je neostvarivo, kad se nešto ne može uraditi, obaviti; sininomno: „malo morgen“ / „malo sutra“ (7313. Govno pasje, niko mi je neće; 7330. Govno pasje, ni to nisam kadar; 7318. Govno Tali, stari pomriješe)
 47. izgubiti glavu = poginuti, dočekati smrt (3077. Odmah moreš izgubiti glavu)
 48. izići na oči = pojaviti se pred kime (7269. Nit' joj smijem na oči izisti)

49. kad pijetlovi u krilo udare = kada svane zora, kad se razdani (2520. A petlići u krilo udri; 5020. Kad petlići u krilo udriše)
50. kora suha hljeba = oznaka oskudice, neimaštine, siromaštva, fukaraluka (7274. Barem, barem koru suha hljeba)
51. kuća sokolovska = junačka porodica (10858. A ti kuću sokolovsku znadeš)
52. luda lakrdija = (pričati) besposlice, gluposti, trice (7165. Nek ne harči lude lakrdije)
53. ludo (ne) izgubiti glavu = (ne) poginuti naivno (7163. Neka ludo ne izgubi glavu)
54. mrtva pregorjeti (koga, za kime) = moći koga prežaliti zbog nečega (3660. Ni mrtva te pregoreti neću)
55. načiniti krvav mahzar = pismo, dopis, žalba u kojoj se objašnjava nepravda, najčešće smrtonosna, onoga na koga se žali (11165. Mi smo krvav mahzar načineli)
56. načiniti na se zindan = dobrovoljno otići u zatvor, za račun drugog, zarad drugoga (12163. Sami na se zindan načinismo)
57. naći se dželat nad dželatom = nad svakim krvnikom postoji još veći krvnik; nad svakim ima neko ko je od njega superiorniji (11438. Da se dželat nad dželatom nađe)
58. našarati knjigu = napisati pismo (6481. Kom će prvo knjigu našarati)
59. ne biti hesapa bez kantara = nešto što nema cijene dok se tačno ne izmjeri, ne izvaga (11596. Hesapa him bez kantara nema)
60. ni jedan ni deset = kad se želi naglasiti brojčano stanje nečega; "ni pet ni šest" (10115. Tu ni jedan ni deset ne treba)
61. niviti u crne ponošaje = odgajati za vrijeme koje će nanijeti nevolju, nesreću, belaj (3623. U crne te nivim ponošaje)
62. obećiti oči k'o tele u šarena vrata = ne vidjeti nešto nikad prije i stoga odavati izuzetnu začuđenost; biti neznalica (3890. oči obećijo, / Baš k'o tele u šarena vrata)
63. ocrniti obraz = obrukati (6189. Nemoj mene obraz ocrniti)
64. ostati obraz = sačuvati čast; biti čvrst, karakteran; up. imati obraz (10781. Da je obraz ostao među nama)
65. otići na Ćabu = obaviti obrede Hadža; obaviti Hadž (1330. Uz'o hašluk, otiš'o na Ćabu)
66. otvoriti obraz = "osvijetliti obraz"; supr. ocrniti obraz (7039. Vazdi si nam obraz otvorijo)

67. otvoriti (se) sohbət = zapodjenuti, započeti (se) ugodan razgovor (88. Otvori se sohbət po mehani)
68. p(r)oći glava / glavu = kad se pogine, nasilo izgubi život (5063. Kad mi glava sa ramena prođe; 5531. Odmah će te rusa glava proći)
69. pasti mozak po grkljanu = postati umno, intelektualno nepouzdan (6449. Mozak mi je pao po grkljanu)
70. pogasiti, ugasiti odžak = učiniti da se neka porodica uništi, pogubi, rastjera (6095. I odžake tol'ke pogasijo)
71. pokloniti se kome = pristati na nešto, usaglasiti se s kime (5853. Fata mi se tvoja poklonila)
72. preturiti nišan = označiti, ozvaničiti svadbu paljboom iz oružja (5901. Za Fatimu nišan preturili)
73. preturiti san(ak) = prespavati (5897. I na čem smo sanak preturili)
74. prvo na očima = prvi put viđeno (9901. Mene ovo prvo na očima)
75. rastaviti (s) glavom = rastaviti sa životom; ubiti koga (5592. Polovinu glavam' rastavismo)
76. rastvoriti hazne = davati blaga iz riznice (11194. Da je vezir hazne rastvorijo)
77. razminuti glava = ostati bez života; biti usmrćen (5808. Sad će tebe razminuti glava); up. razminuti glavu
78. razminuti glavu = izgubiti život, poginuti (4391. Jera će vas razminuti glave)
79. riječ ne činiti = ne protiviti se, ne suprotstavljati se (11506. Vezir daje, riječ ne činjaše)
80. ruku udariti u din = ne cijeniti i ne poštovati najveću svetinju (6094. Ha je u din ruku udario)
81. šar(e)na bujruntija = up. šaren ferman (12180. I dali nam šarnu bujruntiju)
82. šaren ferman = zvanično napisana naredba (12016. Šaren ferman u Bagdat spremiše)
83. šaren mandat = zvanični, protokolisani mandat (4363. Da mu šaren mandat ja potvrdim)
84. šarna knjiga = zvanično napisano pismo (6069. Knjigu šarnu budimskog vezira)
85. šarovita knjiga = up. šarna knjiga (11310. Muju dade knjigu šarovitu)

86. turiti pod dželata = činiti da ko bude pogubljen (9829. Car će tebe turit' pod dželata)
87. turiti pod noge = zenemariti koga ili šta; up. biti pod nogama (4328. I moj emer pod noge turili)
88. turiti pod sablju = zarobiti ili pogubiti (11439. Dvades' i tri pod sablju turili)
89. u dobar čas = u pravom trenutku nešto uraditi, učiniti (2879. Oni njima: „U dobar čas“)
90. u zemlju srušiti koga = pogubiti, ubiti koga, oduzeti mu život (5579. I tu mlados' u zemlju srušiti)
91. učiniti se kurbanom = up. biti kurban (10366. Što ste sebe kurban učineli)
92. zacrniti koga ili što = nanijeti sram, ljagu; „dati na loš glas“ (5758. Što je vezir dvore zacrnijo; 6938. Da zacrni Bosnu i Krajinu)
93. zaviti u crno = nanijeti nepravdu, nasilje, smrt (5479. Što u crno zavi po Budima; 6518. Što je Budim u crno zavijo)
94. zdravlje i vijek = zdravlje i život (su najvažniji) (5939. Samo zdravlje i vijek, Mešine)
95. živjeti bez obraza = up. biti bez obraza (10246. Je li bolje muški poginuti, 10247. Nego ženski živet' bez obraza)

Mudre izreke, gotovi iskazi i poslovice u epu:

10. *Biće kiša, rodiće godina,*
11. *Dužan će se duga odužiti,*
12. *A zlog druga nigda dovijeka* = mogu se desiti i prebroditi brojni problemi, ali lošeg (bračnog) druga ne može se lahko riješiti, jer i rješenje ostavlja dubok trag (na psihološko stanje)
 1348. *Mrtva đovda ne ćera hajvana*
 1349. *Mrtve ruke ne delu mejdana* = kad je čovjek star, nije u stanju obavljati važne poslove
 1467. *Krajina je krvava haljina* = život na rubu nemirne državne granice predstavlja nesigurnost, smrt i krv
 1986. *Čuvaj konja ka i svoju glavu* = ako izgubiš konja u boju, izgubit ćeš život
 3318. *Krajina je Bosni ključanica*

3319. *I tvrda je carska uzdanica* = Bosna je ključna pokrajina carevine
4137. *Za blago se ne daje junaštvo*
4138. *Bez daje se za obraz svijetli* = pravo junaštvo nije u materijalnom dobru, već u idealima
4357. *Bosna zaval nikad naći neće* = Bosna traje vječno, nema njezina prolaska i nestanka
5351. *Blago nije groši ni dukati*
5352. *Vet je blago što je srcu drago* = ljubav je najveća vrijednost, a ne materijalna dobit
6835. *Neću momka koji nema toka,*
6836. *Ni na glavi carskih čelenaka,*
6837. *Ni' ću ata koji nema rahta* = upućuje se na mladića s opremom pripremljenog za boj ili pak svadbu ili drugu svečanost
6972. *Nema ljeta bez Đurđevog danka,*
6973. *Nema brata dok ne rodi majka,*
6974. *Nema žara bez 'rastovog panja,*
6975. *Pa ni boja bez vašega soja.*
10195. *Nema ljeta bez Đurđeva danka,*
10196. *A ni brata dok ne rodi majka,*
10860. *Nema ljeta bez Đurđeva danka,*
10861. *Ni junaka dok ne rodi majka,*
10862. *Nema žara bez hrastovog panja,*
10863. *Nema boja bez njihova soja.* = upućuje se važnost neke osobe, porodice i sl. u poređenju sa prirodnim i drugim pojavama
7156. *On bez para noge ne pomera* = koji nešto čini samo zarad materijalne dobiti
9047. *Da su Talom mlogi ćirameti.*
9048. *a s vojskom su krupni adaleti* = čudo i pravda dolaze sa pravim junakom, kakav je Tale
9076. *Ćitap s pljoskom nema drugovanja* = Kur'an i alkohol ne idu skupa
10553. *Kad je rata, onda nema brata* = u ratu se vodi briga samo o sebi, pa se zaboravljaju i najbliži

10705. *Od sile se dva junaštva grade,*

10706. *Jedno straha, drugo od obraza* = junaštvo zavisi od dva faktora: straha i časti

11904. *Dok je Bosna, možeš carovati* = Bosna je najvažniji dio carstva i bez nje ga nema.

Alen Kalajdžija

*Oral Collocations and Phrasemes in the Epic Entitled
"Marriage of Meho Smailagic"*

Summary

The paper will try to indicate the principles of establishing collocations and phraseology in oral discourse. The focus will be on the fact that collocations entail strong and weak relations between words, i.e. the phenomenon of «anticipation» of one word with another, whereas phraseology means a change in the lexemes that form a phraseological expression. Both collocations and phrasemes, as lexical-semantic phenomena, follow certain rules of generation in oral expression, and the paper will try to explain how they are established and how they evolve in meaning. Moreover, the paper will offer an explanation of different collocations and phraseology development as a particular linguistic pattern in epic oral literary tradition.

Key words: collocation, phraseme, lexeme, semantics, epic literature, oral formula, Avdo Međedović

Bibliografija

Izvor:

1. Avdo Međedović (2007): *Ženidba Smailagić Meha*, Almanah, Podgorica; priređivač: Zlatan Čolaković

Literatura:

1. Kristal, Dejvid (1985): *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Nolit, Beograd
2. Lord, Albert B. (1990): *Pevač priča*, Idea, Beograd
3. Matešić, Josip (1982): *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb
4. Prndelj, Belma (2008): „Obrada frazema iz zbirke pripovjedaka *Nosač Samuel Isaka Samokovlije*“, *Istraživanja*, časopis Fakulteta humanističkih nauka, br. 3, Mostar
5. Riđanović, Midhat (1985): *Jezik i njegova struktura*, Svjetlost, Sarajevo
6. Šipka, Danko (1998): *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*, Novi Sad
7. Tanović, Ilijas (2000): *Frazeologija bosanskog jezika*, Dom štampe, Zenica